

EXPERIMENTE AVANGARDISTE ROMÂNEȘTI

PICTOPOEZIA ȘI CUBOMANIA

Un aspect al spiritului ludic al avangardei române rezidă în experimentele pictural-iconice din domeniul poeziei tipografice, în exercițiile poemelor vizuale. Pictopoezia inventată de Ilarie Voronca și Victor Brauner, cubomania și obiectele suprarealiste prezentate de Gherasim Luca, grafiile colorate, „surautomatisme des ligne et des surfaces”, mișcările hipnagogice, vaporizările și manciile indescifrabile descrise de D. Trost, reprezintă, alături de poemele dadaiste ale lui Tzara, Hans Arp, Huelsenbeck și de exercițiile practicate de Isou, producții ale unui spirit modernist radical, ce împinge iconoclastia la nivel formal, în construirea insolită a unor structuri spectaculoase. Fie că utilizează ca material cuvântul sau culoarea, sonoritățile dezvoltate sincron sau amestecul hieroglific de linii, culori și volume, arta nouă se instituie prin joc, prin exploatarea necunoscutului, prin cultivarea hazardului, a iregularului combinațiilor. Desenele compozite și pictopoeemele lui Brauner au ambiția de a fi o formă completă de artă, spre exemplu *Portrait des portraits d'André Breton* combină caligrafia cu imaginea totemică într-un elogiu adus mentorului suprarealismului, elogiu comunicat atât prin explicitarea semantică a contribuției acestuia, cât și prin iconismul simbolic, prin specularea

la nivel vizual a unor însemne mistico-magice (peștele, cupa, veșmintele, masca totemică) și ale diaretismului (posturalitate verticală, regală, simetrie în distribuirea elementelor fastului ținutei, aștrii, spada și sceptrul, embleme arhaice, de proveniență egipteană, ale regalității: în locul coroanei, coarne de vacă alături de simbolismul solar al roții). Poemul

în sine este constituit dintr-un ansamblu al definițiilor care par desprinse din teoriile și concepțiile programatice ale suprarealiștilor, vocabularul elogiului exaltă preocupările comilitonilor lui Breton în explorarea necunoscutului pe calea visului, a magiei și analogiei universale, a libertății create dincolo de rețelele gândirii: „POÈTE EN EXIL DEFINITIF / DIALECTICIEN DE L'AMOUR SANS CONDITION / PORTEUR DU GRAND MESSAGE HYPERVIVIFIANT DE LA «PANTACLIE» STIMULATRICE / INTROSPECTEUR VERTIGINEUX DE LA GRAND EMOTION A TRAVERS LES TEMPS SANS TEMPS DU NOUVEAU TEMPS / MATHEMATICIEN DE LA SENSIBILITÉ FREMISSANTE / MYTHOGRAPHE DU DEVENIR PERMANENT / ANALOGISTE DE LA LIBERTÉ ILLIMITÉE” (1948). Sintagmele-definiții alcătuiesc un portret al vizionarului, al teoreticianului exilului în imaginația fără limitare rațională, profil șamanic ce este constituit printr-o atentă racordare a elementelor iconice la conceptele de bază ale doctrinei suprarealiste. Punctul de întâlnire a contrariilor este în permanență solicitat să se manifeste: cupa este în același timp sceptru și flacăra, spada trăiește în afinitate cu buzele și ploaia, nocturnul cu diurnul sunt înfrățite, ajung la timpul convergențelor, în acea unitate transindividuală, cosmică a imaginilor onirice eliberate prin practica „automatismului psihic pur”. În compoziția lui Brauner, alăturarea unor realități dihotomice, aparent incongruente, fragmentare dobândește coerență prin exersarea metodei dicteului automat în plan grafic-pictural.

Decupaj și colaj, metode prin care se obțin perspective noi, deconstruire și recombinație, pastişă, parodie, adaptare și poem sincron (vizual-semantic la Brauner sau dramatic-sonor la dadaștii ce practicau *action poetry* avant-la-lettre), toate aceste procedee atestă că spiritul avangardei nu se plictisește, cultivă experimentul și activitatea aleatorie a organizării *poietice*, exaltă spontaneitatea și simțul ludic, valorile dezinhibate ale deriziunii și ale autoironiei, ale umorului burlesc sau ale absurdului.

VALENȚELE SUPRAREALISTE ALE VISULUI ȘI ALE CUBOMANIEI

Trost se naște la Brăila în 1916. În grupul suprarealist, el este, alături de Gherasim Luca, doctrinarul mișcării celui de-al doilea val, 1944-1947. Numeroasele sale eseuri fac dovada unui spirit analitic ascuțit, înclinat spre speculație și argumentare teoretică în încercarea de revigorare a supra-

realismului european, obosit. Numele lui D. Trost apare în aproape toate manifestările grupului, de la volumul colectiv *Diamantul conduce mâinile*, semnat alături de Paul Păun și Virgil Teodorescu, la manifeste și prezentări ale expozițiilor de artă vizuală suprarealistă. În reinterprețarea programului suprarealist, subordonat doctrinar freudismului și materialismului dialectic, Trost încearcă să releve „însemnătatea stărilor subliminale și obiectivitatea activității onirice a spiritului uman” (G. Duda, p.251).

Precum André Breton, care teoretiza în primul manifest din 1924 rezolvarea faliei dintre aceste „două stări atât de contradictorii, în aparență, care sunt visul și realitatea, într-un fel de realitate absolută, de suprarealitate”, Trost și Luca urmăresc printre idealurile lor literar-experimentale autentificarea valențelor visului, valorizarea hazardului obiectiv, explorarea prin „toate stările cunoscute de iubire”, asidua căutare a *materialității* imaginilor. Toate exercițiile suprarealiste sunt forme de afirmare a stării „permanent revoluționare” care definește atât dinamismul proteic al producțiilor programatice ale grupului, cât și nivelul formal aparținând discursului poetic: „Această stare de permanentă revoluție nu poate fi menținută și dezvoltată decât printr-o poziție dialectică de permanentă *negație* și de *negare a negației*, poziție care să poată atinge oricând cea mai mare extindere ce se poate concepe, față de tot și față de toți” (*Dialectica dialecticii*).

Principalele trăsături ale visului, conform analizei pe care Trost o expune în *Sinele sinelui* (*Le Mème du Mème*, 1947), sunt: spontaneitate, libertate, concretețe, profunzime, caracter profetic: „... imaginea erotică a visului este întotdeauna mai liberă, mai puternică și mai eficace decât datele (...) durei ipoteze raționaliste și istorice”. „Conținutul visului trebuie considerat *direct* și nu prin analogie...”. „Deoarece imaginea visului exprimă dorința și nu dorința abstractă, ci dorința, în același timp provocată și implantată în real, visul este întotdeauna profetic”.

Toate aceste valori pe care le activează imaginarul produs de vis sunt exploatate în jocul scriiturii suprarealiste sau în practicile de construire a texturii artei plastice prin tehnicile dicteului automat și prin exercițiile de speculare a hazardului obiectiv sau prin explorările în zone subliminale și prin reconversia materiei aduse din aceste căutări în altă realitate, în cazul particular al talismanului – simulacru al supraautomatismului – sau al cubomaniilor, spre exemplu.

„Cubomania neagră” sau, în dimensiunea literaturii, poemul negru (prin analogie cu termenul creat de Gherasim Luca pentru arta vizuală) este opera care „face cunoscutul de nerecunoscut” prin câteva etape ale derealizării ordinii anterioare a lumii.

„Lecția practică de cubomanie” pe care Trost și Luca o teoretizează în deschiderea *Prezentării de grafii colorate, de cubomanii și obiecte* (expoziție de artă suprarealistă care are loc la București, ianuarie 1945) este împrumutată din practicile dadaiste de compunere a poemului (conform rețetei

lui Tzara). Metoda se bazează pe selectarea aleatorie a unor obiecte din viața obișnuită, urmează secționarea lor, amestecul și rearanjarea într-o altă ordine, potrivit dorințelor, capriciilor executantului. Iată cum este descrisă producerea de cubomanii de către Gherasim Luca: „alegeți trei scaune, două pălării, câteva pietre și umbrele, mai mulți copaci, trei femei goale și cinci foarte bine îmbrăcate, șaizeci de bărbați, câteva case, mașini din toate epocile, mănuși, telescoape etc. Tăiați totul în bucăți mici (de exemplu 6/6 cm) și amestecați-le bine într-o piață mare a orașului. Reconstruiți după legile hazardului sau după capriciul dumneavoastră și veți obține un peisaj, un obiect sau o femeie foarte frumoasă – necunoscute sau recunoscute – femeia și peisajul dorințelor dumneavoastră”.

Folosindu-se de aceeași metodă, poemele din volumul *Diamantul conduce mâinile* reconstruiesc imaginea lumii, recompusă după legi inedite în care combinațiile semantice șocante și sintaxa viziunilor orânduiesc imagini delirante, la limita dintre real și ireal. Titlurile poemelor tematizează un dinamism al materiei surprins în timpul ștergerii barierelor dintre rațional și irațional; a se urmări și funcționarea titlurilor ca enunțuri prin care nuanța lor asertivă este transpusă în afirmații cu valoare de adevăr. Aceste viziuni vor constitui axiomele noii ordini: *Pietrele defloresc fosile cristalizate, Părul pătrunde direct în cearceaful nupțial, Materia inflamabilă înghite cu plăcere o floretă și o mască, Oasele elefanților resping sau cheamă un stilet, O mână izolată în aer perie cu unghia un colier, Delirul oniric alunecă pe o pleoapă albastră* – iată doar câteva dintre numele poemelor din *Diamantul conduce mâinile*.

Titlurile acestor bucăți în proză funcționează ca viziuni comprimate care desemnează lumea ce prinde contur în poem prin exacerbarea imaginilor. Rolul anticipator și emblematic al titlurilor face din ele mini-poeme ce dublează textul în sine, desemnat prin redundanță. „Fragmentul și întregul se află într-un raport de conținut-conținător, dar numai în sensul antitetiv”, susține Luca vorbind despre cubomanii.

Atribute precum experimentalismul, histrionismul vocii au condus la constituirea de sine a subiectului avangardist, la nașterea mitului incendiatorului sau a efigiei bufonului. „Superba necesitate supradeterminată de a ne inventa propriul nostru destin” este imperativul suprarealiștilor noștri, afirmat prin vocea lui Gherasim Luca (*Cubomanii și obiecte*).

Bibliografie

- Avangarda literară românească*, Antologie de Marin Mincu, Minerva, București, 1983;
Literatura română de avangardă, antologie de Gabriela Duda, Humanitas, București, 1997;
 Călinescu, Matei – *Eseuri despre literatura modernă*, Eminescu, București, 1970;
 Crohmălniceanu, Ov. S.: *Evreii în mișcarea de avangardă românească*, București, Ed. Hasefer, 2001;
 Pop, Ion – *Avangarda în literatura română*, Ed. Minerva, București, 1990.